Чурапчыга күн тахсар !

САҺА ОЛОХ

Чурапчы улууһун хаһыата

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЬЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

12+

2017 сыл Олунньу 4 күнэ субуота № 12 (11322)

Улууска – бу күннэргэ

ЭКОНОМИЧЕСКАЙ СЭБИЭТ МУННЬАҒАР

Олунньу 2 күнүгэр экономическай сэбиэт уочараттаах мунньаҕа буолла. Экономическай сэбиэт чилиэттэрэ, ыныырыыллаахтар кыттыыны ылыллар. Мунньаҕы экономическай сэбиэт председателэ, улуус баһылыга А. Т. Ноговицын салайан ыытта.

Икки боппуруос көрүллүнэ. Бастакы „Маралаайы бөһүөлүгүн „Чараҥ" аграрнай кластера" бырайыағы олохох киллэриигэ 2014—2016 сс. үлэлэр" боппуруоска иһитиннэриини Мугудай нөһилиэгин баһылыга К. И. Пермяков оҥордо.

Бу бырайыағы олохох киллэрии 2014 сылтан саҕаламмыта, 2018 сылга түмүктэниэхтээх. Бырайыак сүрүн соруга—агрокластеры сайыннарыыга бырайыактары көмүскэн үбү-харчыны ылыы, эдэр ыччаты производствоҕа үөрэтии, сүөһү, сылгы ахсаанын эбиитин, оторор дьиэлэри, саналыы тиийиэхтээх хотоноору туттарыы, производствоны үрдэтии, ити түмүгэр нөһилиэккэ оторор кыһын ахсаанын эбиитин, нөһилиэнньэ оҥорон таһаарыытын үрдэтии, олоҕун-дьаһаҕын туһалыы.

Бырайыак сүнньүнэн программаны, граннары көмүскэн федеральнай, ороспуубулукэтээҕи, олохтоох бюджеттан барыта 307 мил. солк. үп ылылыыбыт. Эдэр фермердэр бу программаҕа кыттан дьиэ-уот туттубуттар, сүөһү аҥыыластыыллар, хотон туттубуттар. Сүөһү ахсаана 2014 с.—1278, 2015 с.—1312, 2016 с. 1393 буолбут. Агрокластерга сүөһү сылгага күүскэ эбиллэн испит буоллаҕына, нөһилиэнньэҕэ эбиллибэтэх. Кырдьаҕас оттоо сүөһүлэрин эспиттэр. Онон нөһилиэккэ сүөһү ахсаанынан улахан эбиллии тахсыыбытах. Программаҕа киллэриллэн, сана таас оскуола тутуллубут.

Агрокластер тэриллиэҕиттэн үлэлии Кузьма Иннокентьевич бары хайыһахаллара сыыпараларынан, диаграммаларынан көрдөрөн биллиннэрдэ. Экономсэбиэт чилиэттэрэ эбэх ыйыытыны биэрдилэр, чуолкайдаастылар, тыл этиилэр.

Баһылык А. Т. Ноговицын: „Ороспуубулуо үрдүнэн эбэх бырайыак көмүскэнэн, грант ылылларынан, үп-харчы көрүллэн үлэ ыытыллар. Киниилэр хайдах үлэлиилэрэ, ылбыт үптэрин туһаныллара хонтуруоллаанарын, Чурапчы улууһа Мугудайга ороспуубулукэҕэ биир бастакынан агрокластернай сайдыыга бырайыак көмүскүммит үбү-харчыны ылан үлэлии сылдьар. Бүгүн агрокластер үлэтин иһитибит: Үлэ ыытыллыыбыт эрэдэри, түмүктэр аспыннарбаттар — нөһилиэк дьонун ахсаана эбиллибэтэ, олоҕун усулуобуйата туһалыыта, оскуола оҕотун ахсаана эбиллибэтэ, чопчу үөрэтэр хайыһата суох. Агрокластер бырайыак 5 сылыгар. Онно тугу сиппэт тиийиэхтээхтэрэ чопчу былааннанан, сыыпараларга ыйыллан тураллар. Итини топороорго үлэлэһиэхтэр. Экономсэбиэт чилиэттэрэ эппиттэрин, сүбэлээбиттэрин болҕомтоҕо ылан салгыы таһаарыыларыгар үлэлиэн", – диэтэ.

Иккис боппуруоска быйыл улууска биллэриллибит история сылыгар ыытыллыахтаах үлэлэргэ оҥоһуллубут сана концепция дьүүлэһиллэн биэрэллэ.

Алексей СЛЕПЦОВ.

2017 -- улууска История сыла

ВОЗНЕСЕНСКАЙ ТАҢАРА ДЬИЭТЭ ҮЙЭЛЭРИ УНГУОРДААН...

Чурапчы улууһун биир сүрүн киэн туттуутунан Вознесенскай таҥара дьиэтэ буолар.

1848 с. арыллан баран, 1851 с. сибэтиис гынньыллыыбыта. Куолаллаах аарыма мас дьиэ бүтэ илик күрүөлөөҕүн туһунан куорат архыыбыгар харалла сытар документ туоһуулуур. Онно этиллэриннэн, дьиэ соотоох мальчансальынан хаанчыллыыбыт эбит. Ыстаат быһыытынан үс ааҕыллыт, диакон, үс дьячок уонна биир пономарь анаммыттар. 1856 с. ааҕыллыттар 200, диакон 120, дьячок 40, пономарь 75 солк. хамнастаахтара суруллубут. Таҥара дьиэтин тутарга сир көҥүлүн уобаластаабы управленнеттан 1858 с. ылбыттар. Таҥара дьиэтин үлэһиттэрин оторор дьиэлэрин прихожаннар тута сылдьалларын туһунан этиллибит. Тэлэгэбэй ампаар баара биллэр. Чурапчыҥа тутуллубут бастакы Таҥара дьиэтэ умайан хаалбыт. Ол кэнтэ иккис дьиэни 1892 с. тутан таһаарбыттар. 1921 с. бу дьиэҕэ 10 улуустан 254 делегаттаах дьаданыылар конференциялара ыытыллыыбыт. Мунньах кыттыылаахтара Саха сирин норуотун аатыттан телеграмма ыытан, В.И.Ленинтэн хардатын туппуттар.

Таҥара дьиэтигэр кэлин А.А.Саввин аатынан улуустаабы этнографическай музей туруорулла сылдьыыбыта. Музей аатын дьиэҕэ кестүүтүн кэнтэ прихожаннар дьиэлэрэ иччитэх турбута. Икки үйэ көрүнэ ыраах кэмнэ биир дойдулаахтарбыт, очкотоохуу дьон, этиллиилэриннэн, саныыларынан аарыма мастары уурталаан улахан бэйэлээх дьиэни таһаарбыттарын сөҕө көрөбүн. 1992 с. Курскайтан торуттэх Сергий ааҕыллыт Чурапчыҥа кэлэн оторон үлэлээбитэ. Кини кэнтэ Симеон ааҕыллыт сулууспалары ыытар буолбута.

Биллиэн ханна даҕаны Таҥара дьиэлэрин сөргүтүүгэ үлэ барар. Чурапчы киэн туттуута буолбут Вознесенскай таҥара дьиэтин еремүүнүн үлэтэ улуус эмиэ биир сүрүн соруктан буолар.

Оксана ЖИРКОВА.

2017 -- улууска История сыла

ҮТҮӨ ААТА УМНУЛЛУБАТ

Гавриил Георгиевич Макаров 1917 сыл тохсунньу 24 күнүгэр (аныгы стилиэн олунньу 6 күнүгэр) Болтоно нөһилиэгин Кыйдалыгар төрөөбүт.

Быйыл төрөөбүтэ 100 сылга бэлиэтэнэр. Кытаанах, Сылан, Чурапчы оскуолаларыгар үөрэммитэ. Актыыбынай комсомолец, колхуос, нөһилиэк комсомольскай тэриллэрин сэкиретээрэ этэ. Комсомол райкомун мобилизациятынан Арыылаах начаальнай оскуолатыгар учуутальынан, Чурапчы салгынныгын начаальнай оскуолатын сэбиэдиссэйинэн үлэлээбитэ.

Чурапчыттааҕы норуот үөрэҕириитин отделын (Роно) рекомендациятынан Дьокуускайдааҕы педрабфакка 2-с, 3-с куурустарга, онтон институт историческай отделениетыгар үөрэммитэ. ССКП Киин Комитиетин Үрдүкү партийнай оскуолаларыгар үөрэнэ сылдьан, бу үөрэх кыһата уларытыыны барбытыгар, Общественнай наукалар академияларын уонна бу кыһа аспирантуратын үөрэнэн бүтэрбитэ.

„Саха АССР тэриллиитэ" диэн тиэмэҕэ диссертация көмүскэн историческай наука кандидата учуонай степени ылбыта. Уобаластаабы партийнай оскуолаҕа история кафедратыгар сэбиэдиссэйдэбитэ. Саха Государственнай университетыгар доценьынан, ССКП историятын кафедратын сэбиэдиссэйинэн үлэлээбитэ. Бу кафедра профессорын учуонай степеҥэ иҥэриллибитэ. Профессор-консультант дуоһунайыгар анаммыта.

Бэйэтин кэмин эбэх чулуу дьонун кытары доҕордоспута. Историк-учуонайдар Г.П. Башарин, И.М. Романов табаарыстара этэ. Историческай наука доктора, Российскай Федерация уонна Саха Ороспуубулукэтин наукаларын үтүөлэх деятеля Г.П. Башарин туһунан „Человек удивительной стойкости и духовной силы" диэн кинигэҕэ „Доҕорум туһунан кэс тыл" диэн истиҥнирэх ыстатыйатын таһаартарбыта. Онно: „1949 с. мин диссертациябын көмүскүүрбэр Гоша дириҥ ис хоһоонноох тыл этиитэ. Академиктар Б.Д. Греков, А.М. Панкратова, М.Н. Дружинин, М. В. Нечкина, чилиэн-корреспондент С.В. Бахрушин, профессордар М.П. Ким, Э.Н. Бурдиалов истибиттэрэ. Сүдү учуонайдар кини этиитин бэрэҥ сэбулэлэбиттэрэ", – диэн махтана ахтар. „Саха сирин норуоттарын чиэбин, суобаһын, национальнай интэриэбин геройдуу көмүскэйэн кэлбит, кырдьык ийин сохуһан кыайбыт үтүө убайым мин сүрэхтэр, өйбөр өрүү баар буолуо" диэн түмүктүүр.

Г.Г. Макаров – „Саха АССР тэриллиитэ", „К.К. Байкалов — гражданскай сэрии геройа", „Октябрь. Саха сиригэр" (2 чааста-ах), „Россия хотугулуу-илиитэ 1918-1921 сс.", „Россия хотугулуу-илиитэ 1921-1922 сс." монографиялар аатардара. Элбэх рецензиялары, ыстатыйалары таһаартарбыта. Ордук Саха сиригэр Сэбиэской быыстан олохтоотуутун, гражданскай сэрии тиэмэлэригэр суруйара. Кини үлэлэрэ биллиэн даҕаны улахан суолталаахтар, Сахабыт сирин ити кэмиэнэ кэрдиис-кэмин биллиэҥ, сыаналаммыта оруоллара сүгүн улахан.

Г. Г. Макаров доҕотторугунан И. М. Романовтыын (хаҥас) уонна Г. П. Башаринныын (ортоку)

Гариил Георгиевич Макаров — Саха Өроспуубулукэтин наукаларын үтүөлэх деятеля, эбэх мэтээлтэр кавалердара, Чурапчы уонна Нам улуустарын бочуоттаах гражданина.

Төрөөбүт улууһа, нөһилиэгэ кини үтүө аатын умнубат: Чурапчы улууһун историятын кордорор кинигэтэригэр, П.Е. Барахсанов аатынан паркаҕа биллиилээх дьонтор мэтириэтэригэр киллэриллибитэ, Болтоно нөһилиэгин, Кыйдал историятын кинигэтэригэр, Болтоноҕо, Кыйдалга оҥоһуллубут скверлэригэ, нөһилиэк историятын кордорор музейга киллэриллибитэ. Төрөөбүтэ 100 сылга туолбутунан, олохтоох оскуолаҕа кинигэҕэ аналлаах линейка, кытаас маастара ыытыллыыллар.

Алексей СЛЕПЦОВ.

Иннрэх тылынан

ЫЧЧАККА ҮТҮӨ ХОЛОБУР БУОЛАР ОЛОХ

Чурапчы сирэ-дойдута – дьоҥун үлэһит дьоҥунан баай. Дирин историябыттыгар киэн туттар дьоммут, холобур оностор ыччатгарбыт элбэхтэр. Бинр оннук киһиэхэ Саха сирин сайдыытын торумнаспыт, быһаччы үлэлээн элбэҕи ситиспит бинр дойдулаахпыттан Александр Иванович Федотовы аатыттыбыт. Кини билигин биһиги кэккэбитигэр суох. Ол да буоллар, кинини ыгыктыыр, үлэтин уонна олохха сыһыанын холобур туттар дьон элбэхпит. Александр Иванович баара буоллар, быйыл олунньу 4 күнүгэр оруобуна 50 саастаах бэлиэтэлээ этэ.

Биһиги, бинр дойдулаахтара, кини үлэлээн аастыт дьоҥун комсомолын ахтан-саныан аанар – ыпык иэспит. Төрөөбүт улууһун сайдыытыгар Александр Иванович айбыта-тутпута үгүс. Саха Өрөспүүбүлүкүтүн сана үйэҕэ аныгылыы тэтимнэ хайыстаран сайыннарыыга биһиги бинр дойдулаахпыт эмиэ быһаччы үлэлэспит улахан үгүлүүгэх. РИК – "Республиканская инвестиционная компания" диэн Россия, Аан дойду таҥымыгар үлэлиир бинр улахан кэскилгэх тэриллэни тэрийэн, аҕаҕар туруоран дьоҥуннук үлэлэппит киһиэхэ буолар. Ол Дархан Егор Афанасьевич Борисов Александр Ивановичы олус сыаналыыра. Кинини сүгэрбит курус комсомолго улахаммык аҥыйан турар. Александр Иванович улахан талаанныах, эдэр эрчимнэх салайаанны күүгэйдэр күнүгэр сылдьан олохтон туораабыта биһиэхэ, бинр дойдулаахтарыгар, бүттүүн Өрөспүүбүлүкэҕэ тугунан да комсомолт ыар сүүк этэ.

Александр Иванович сырдык аатын үйэтитиигэ Өрөспүүбүлүкэ салаатта, Егор Афанасьевич Борисов бэйэтиэхэ, РИК тэриллэтин коллектива, төрөөбүт улууһун салаатта, сайдам саныаах дьоно-сэргэтэ, табаарыстара дьоҥуннук ыспан улаатыбыттэрэ. Улууска үгүс үлэни-хамнаһы тэрийэр спортивнай комплекс Александр Иванович Федотов аатын сүгэр, кини аатынан уулусса арыллыыбыта, бокса көрүнэр Россия таҥыннаах турнирдар хаста да үрдүк тэрээһиннэхтик ыытыллан каллилэр.

Билигин биһиги, чурапчылар, чулуу бинр дойдулаахпыт олоҕун, үлэтин, чуолаан сахалыы сайдам саныатын, дьоҥун ыраатын холобур оностуохтаахпыт; ыччалыытын оно туһайан иитиэхтэхпит. Александр Иванович үөрэхтээ, спорка, общественнай үлэҕэ барыыгар дэлитэр этэ. Оны аанан, хоһоон уонна муусука лириканын сүрэҕэр чугастык ылынар ураты уйан дуоһаатаҕа, кытаанах характеры ирдиир бокса курдук ыарахан көрүнтэ олус үрдүк ситиһиилэрдээҕэ. Довөтторугар олус истит сыһыанныаҕа, дьиҥнэх табаарыс этэ. Кини дьиэ кэргэнигэр амарах аҕа, төрөппүтэриэр таптаныах уол, кэргэнигэр эрэлгэх эркин этэ. Дьоҥу кытта олус таптаан кэпсэтэрэ, эдэр да буоллун, кырдьаҕас да буоллун, бука барыларыгар олус истиэнник, убаастабыллаахтык сыһыаннаһара. Салайаанны быһыытыгар Өрөспүүбүлүкэҕэ аныгылыы коруйдэх, сайдам саныаах чаҕылхай киһиэхэ биллиэлэр.

Олунньу 4 күнүгэр – оруобуна төрөөбүт күнүгэр, Александр Иванович Федотов туһунан ахтан-саныан аанныаҕын. Кини Чурапчыттан олус таптыыра, хоһоонноругар куруук хоһуйара, үлэтин хайысталарыгар дойдутун холобур туттара, төрөөбүт туолбэтэ чэчириин сайдыылгар юскиллэх сырдык ыралаах этэ. Чурапчыттан кини олорон аастыт чаҕылхай олоҕун холобур оногостон, саныаттан сана сайдыылаах, талаанныах ыччатгарбыт үүнэн-сайдан тахсыахтара, улууспут аатын үрдүктүк аатталыахтара диэн эрэнэбит.

Афанасий ЗАХАРОВ.

Киһи уонна сокуон

АДМИНИСТРАТИВНАЙ ХАМЫЫҺЫЙА ҮЛЭТИН ТҮМҮКТЭРЭ

Чурапчы улууһун Административнай хамыыһыйа 2016 сыллаах үлэтин түмүгүнэн, уопсайа 257 административнай буруй боротокуола көрүллүннэ (2014 с. уопсайа 108 адм.буруй боротокуола көрүллүбүт, 2015 с.- 242 адм. буруй боротокуола көрүллүбүт).

Көрүллүбүт 257 дьыалаттан:

- 228 административнай буруй боротокуолун эпиэстинэс миэрэтинэн сэрэтии бэриллиннэ. (2014 с-82 адм. дьыалаҕа сэрэтии, 2015 с. -190 адм. дьыалаҕа сэрэтии);

- 26 административнай буруй боротокуолун эпиэстинэс миэрэтинэн ыстараан уурулуннна (2014 с.- 23 адм. дьыалаҕа ыстыраан, 2015 с. -47 адм. дьыалаҕа ыстараан уурулуннбут);

Уопсайа 257 административнай дьыалаттан 241 чаанынай сирэйдэргэ, 16 буруй боротокуола дуоһунастаах сирэйдэргэ онохулуннна.

Көрүллүбүт дьыалалартан:

1) 158 административнай буруй боротокуола 6.12 ыстатыйакан КоАП РС (Я) «Нарушение правил благоустройства территории муниципального образования» туолла. Маннан (150 адм. боротокуолга хамыыһыйаттан сэрэтии бэриллиннэ, 10 адм.боротокуолга 13 000 солкуобай суумалаах ыстараан уурулуннна. (2014 с. -89 адм. боротокуол туолбут, 2015с.-155 адм. боротокуол туолбут);

2) 82 административнай буруй боротокуола 3.5. ыстатыйа бастакы чаанынгар КоАП РС (Я) «Нарушение покоя граждан и тишины в ночное время» туолла (маннан 71 адм. боротокуолга сэрэтии бэриллиннэ, 6 адм. боротокуолга 6 000 суумалаах ыстараан уурулуннна, 2 дьыала тохтоолуннна. Хомойуох иһин, бу 3.5 ыстатыйаҕа чуолаан арыгылаан баран айдаарсыы түмүгэр түбэһиллэр. Бу 82 дьыалаттан 23 дьыала дьахтар аймахха онохулуннбут. (2014 сыллаахха 19 дьыала онохулуннбутуттан 1 дьыалаҕа дьахтарга онохулуннбут, 2015 сыллаахха 71 адм. боротокуол туолбутуттан 25 дьыалаҕа дьахтарга тоноруллубут).

3) 5 административнай буруй боротокуола 6.19 ыстатыйаҕа олоҕуран онохулуннна КоАП РС (Я) «Размещение афиш, плакатов, объявлений, листовок, иных информационных материалов, нанесение надписей и графических изображений вне установленных мест» туолла. Маннан 5 боротокуолга эпиэстинэс миэрэтинэн сэрэтии уурулуннна (2014 с.-0, 2015-3 адм. боротокуол);

4) 2 боротокуол 13.2 ыстатыйа «Неправомерное использование Государственного герба Республики Саха (Якутия) и (или) Государственного флага Республики Саха (Якутия) туолбутуттан, 2 боротокуолга сэрэтии бэриллиннэ (2014 с.-0, 2015-0);

5) 10 боротокуол 13.4 ыстатыйаҕа КоАП РС (Я) «Несоблюдение требований законодательства Республики Саха (Якутия) о языках» олоҕуран онохулуннна. 10 дьыалаҕа 20 000 солкуобай суумалаах ыстараан уурулуннна (2014 с-0, 2015 с. -8 адм. боротокуол);

Уопсайа 228 боротокуолга сэрэтии уураанна тахсыбыттан, 225 чаанынай сирэй сэрэтиигэн мунурданнна уонна 6 дуоһунастаах сирэй сэрэтиигэ.

Уопсайа 26 боротокуолга ыстараан уураҕа тахсыбыттан, 16 чаанынай сирэй, 10 дуоһунастаах сирэйдэр ыстараантаннылар. Уопсайа 39 тыһыынча солкуобай суумалаах ыстараан уурулуннна. Маннан тус баҕаныгар 28 тыһыынча солкуобай толоннно. 11 тыһыынча суумалаах ыстараан Чурапчы оройуонун отделын Федеральнай сулуспа Управлениетын суут приставыгар бэриллиннэ.

Административнай хамыыһыйа биир сүрүн үлэтинэн – дьоҥҥо-сэргэҕэ, нэһилиэннэҕэ Саха Сирин административнай буруйдарын Кодексын сыраатыы, билиһиннэрии, сэрэтии үлэтэ буолар. Онон үксүн буруйдаах дьоҥҥо эпиэстинэс миэрэтигэр сэрэтиигэн мунурданнан каллибит. Быйылгы сылга административнай хамыыһыйа үлэлиитэрэ, улуус 17 нэһилиэгин уонна кырдьы учаастактары хабан туран, рейдэлэргэ сырыттыбыт; нэһилиэннэҕэ административнай хамыыһыйа үлэтин-хамнаһын туһунан сырдаттыбыт; онту тэҥэ Саха Сирин административнай буруйдарын Кодексын, административнай буруйдар эпиэстиннэстэрин, дьон быраабын, эбээһинэ үөрэтэр, сырдатар үлэни ыыттыбыт. Алтынньы 7 күнүгэр 887-с нүөмэрдээх улуус баһылыгын дьаһалынан тахсыбыт «О проведении социального десанта по пасленам «Үгүс саная үөскэтии, сиргэҕэ ситии конкурсы», и рамках месячника пропаганды трезвого, здорового образа жизни (ТЗОЖ) в Чурапчинском улусе» диэн дьаһалга олоҕуран, социальнай десант чэрчитинэн, «Түүннү кэмиэ граждаттар сылыктаахтарын уонна чуумпуну көҥүр дьайыы" ыстатьйаҕынан салайтаран, арыгы, табах буортутун, чөл олоҕу пропаганнаалаһын туһунан 17 нэһилиэк дьоҥуттар-сэргэлиэр сылдьан конкреттиэ кыттыыллыбыт.

Быйылгы 2017 сыл Россия үрдүгүн «Экология сылы» биллэриллибитинэн, хас биирдии Чурапчы улууһун олохтоохо, чаанынай дьоҥҥон саҕаланан, тэриллэ салайаччыта, нэһилиэк баһылыка, бу дьаһалга олоҕуран, бойдэтин бас биэрэ уһаайбыттан саҕаланан, бөҕүсьыны хомуйан, оро тардыыны, ыраастаныы, нэһилиэктэ, улууспут ыраас, чөбдик, чөл олохтоох, биэ туруктаах буоларын туһугар, бэйэтин кыаҕынан, ойүүнэн-санаатынан үлэлэһиэҕэ, ойүүҕэ диэн эрэнэбит.

В.С. ДЕЛЛОХОВА-НИКИТИНА,
Административнай хамыыһыйа председателэ.

Полиция мунньуга

ДЬАХТАР БУРУЙУ ОНГОРУУТА ЭЛБЭЭТЭ

Холуобунай буруйдары ыарыгыы түмүгэр хартыына маннык:

	2016 с.	2015 с.	2014 с.	2013 с.
Дьахталларынан онохулуннбут буруйдар, ол иһигэр:	14	12	22	12
• уоруу	2	9	7	3
• түүмүнэһин	1	1	-	-
• ыарахан көрүнүөх эт-хаан эҥэйиитин онгоруу	-	-	2	2
• олоруу	-	-	2	0
Арыы испит туруктаах	7	3	10	3
Эрдэ сууттаммыт сирэйдэриэн онохулуннна	5	1	3	2
Үлэҕэ суохтарынан	6	5	6	6
Дьиэҕэ-уокка онохулуннбут	2	1	2	2
Уопсай белеҕүнэн онохулуннна	17	12	24	14
Саастарынан с 14 - 17	-	-	3	-
с 18 - 24	1	4	5	1
с 25 - 29	4	3	4	2
с 30 – 49	12	3	8	8
50 саастарыттан үөһэ	-	2	4	3
Социальнай балаһыанныаларынан:	7	5	7	8
• Оскорбленнэрдэн	-	1	2	0
• Устудьуоннарынан	-	-	2	-
• Үөрэнэччиларынан	9	5	9	6
• Үлэлиир дьоҥунан				
Үөрэхтэринэн:	6	5	4	4
• Үрдүк	5	1	6	2
• Орто анал	5	6	14	8
• Орто уопсай				

Чурапчы оройуонтар аастыт 2016 сылга уопсайа 212 холуобунай буруй онохулуннна, от иһигэр дьахталларынан онохулуннбут холуобунай буруй үрдүгэ. Кэлиэхтэ 4 сылы ыарыгын көрүү ыытылынна. Онно косторуунэ, буруйу онгоруу уопсай ахсаана 12-тэн 14-кэ 16,7% диэри үрдүгэ. Арыгы испит туруктаах дьоҥуттан онохулуннбут буруй 3-тэн 7-ҕэ диэри, ол эбэтэр 133% үрдүөхтүн болыыгынар. Буруйу онгорбут дьон ахсаана 14-тэн 17-ҕэ диэри 21,4% үрдүөбүгэ болыыгынар.

2016 сыл түмүгүнэн административнай эпиэстинэскэ тардыллыыбыт дьахтар ахсаана 106. Ол курдук, общественнай миэстэҕэ арыгы испит туруктаах сылдьан 25, кыра күлүгэннэһин иһин 2, общественнай миэстэҕэ арыгы иһэн 2, эт-хаан эҥэйиитин онгорон 1, конуллэ суох арыгылы аныыраан 1, төрөппүт эбээһинэһин ситэ толоробокко 60 дьахтар араас кэмэйдэрэ миэрэлэргэ тардыллыннылар. Россия ИДьМ Чурапчытаабы отделыгар учуокка 190 дьахтар турар. Олор истэригэр ыарахан балаһыанныалаах дьиэ кэргэннэрэ 11, суут уураабынан кэтэн көрүүгэ уурулуннбут 3, ыар буруйу онгорон босхоломмут 3дьахтар баалар.

Быстах ымсыы санаатан тупра киһи мальын-сальын уоруу, кырдьаҕас дьоҥу түүкүннэһин, эрдэ холуобунай буруйу онгорбутун улаханна уурбакка иккистэн буруйу онгоруулар бэлиэтэннилэр. Биир дьахтарынан хас да тоҕулаан административнай, холуобунай буруйдары хатылаан онгоруу таҥыста. Ол курдук, гражданка Ф. оҕолорун иитиэхэ-көрдөөкө, дьиэтин-уотун быраҕан барыытын түмүгэр төрөппүт быраабыттан быһыылан, арыгыны батыһан ускул-тэскил сылдьан, биирдэ арыгылааһын түмүгэр тыл-тылга киирсибэкө, хас да тоҕулаан чэпчэки көрүнүөх эт-хаан эҥэйиитин онгорон, холуобунай эпиэстинэскэ тардыллыбыта.

Улууска туһаанныах дьаһаллар ыытылларын үрдүгэр дьахталлар оттуторуттан сыл аҥын холуобунай буруйу онгоруу намтаабата костор. Сааһыттан тутулуга суох үлэҕэ суох, дьиэни-уоту, оҕону-уруулу быраҕан ускул-тэскил сылдьан арыгыны эҥкирэтэн иһиттэн араас хабаанныах буруйдар тахса туралар.

Балары этэн туран, биирдиилээн дьоҥҥо, дьиэ кэргэнтэ, дьахтар суотигэр, дьиэ кэргэн отделыгар, нэһилиэк тустаах үлэһиттэриигэр иннигиттэн дьахталларынан буруйу онгоруу тахсыбатыгар соттоох дьаһал ыытыллан, болоомто уурулларга наадалаах болыыгынныбыт.

Вероника Семеновна ИВАНОВА,
Россия ИДьМ Чурапчытаабы отделын участковай боломуочуйдар уонна сокуонтай саастарын ситэ илик оҕолор отделениелэрин начальника, полиция подполковника.

САХАРНАЙ ДИАБЕТ -- ЭЛБЭХ СОДУЛЛААХ ЫАРЫЫ

Сахарнай диабет билигин ан дойдуга барытыгар оро урбут ыарыынан билиллэр. Сахарнай диабеттаахтар ордук 2-с типтээх сахарнайдаахтар суоттарыгар 415 молуйуон киһи ыалдьар. Эпидемиологтар сабаҕалыылларыынан, 2025 сылга сахарнай диабеттан мэҥэлиир дьон ахсаана 640 молуйуонтэ тийиэҕэ.

Сахарнай диабет билигти эмнэ саамай сүрүн медико-социальнай кыһалҕанан буолар. Ону диэтэххэ, бу ыарыынан олох бириэмэҕэ наһаа элбэх киһи ыалдьар буолла (холобура, Россия үрдүгэн 10-тан тахса молуйуон киһи, Саха сиригэр 29 тыһыынчаттан тахса киһи ыарытыйар), иккиһиттэн, олус содуллаах ыарыы (ыарыһах киһи сүрэҕэр, тымырдарыгар, бүөрүгэр сүһүохтэриттэр, хараҕарыгар уонна да атын уорганнарыгар охсуон сөп). Кэлин, ыарыы бэргээн истэҕин ахсын, ыарыһах киһи корбот буолуон, бүөрдэрэ сүһүрэн аккаастыан, тымырдара кэбириэн сөп (инфаркт миокарда, инсульт).

Сахарнай диабет диэн–ноор быычархайдарыгар оногуллар инсулин гормон тиийбэтиттэн, киһи хаанынан саахар таһыма үрдээбититтэн үөскүүр хроническай ыарыы. Маннык ыарыынан ыалдьар дьон олохторун устатын тухары эмтээх дистаны, саахар түһэрэр эми, эбэтэр инсулин укуолун оногостуохтаахтар.

Аныгы кэмнэ саахарнай диабет 4 көрүнэ биллэр: 1-кы типтээх сахарнай диабет, 2-с типтээх диабет, хат дьахтар ыалдьар диабета уонна сахарнай диабет атын көрүнүнэрэ. Саха сиригэр 29 тыһыынчаттан тахса киһи ыалдьар буоллаҕына, 90-са % -на – 2-с типтээх сахарнай диабет, 10 %-на – 1-кы типтээх диабет.Бу ыалдьар дьоннортон эндокринолог бырааска диспансернай учуокка 16 тыһыынча 900-чэкэ эрэ киһи турар, эмтэнэр. Наһаа элбэх киһи бу ыарыынан ыалдьарын билбэт. Чурапчы улууһугар сахарнай диабетынан 475 киһи ыалдьар эбит, ол иһигэр 1 типтээх диабетынан – 8, 2 типтээх диабетынан – 431 киһи, 2016 сыллаахха 36 сана ыалдьыбыт дьоннору учуокка ылыбыттар.

2-с типтээх сахарнай диабекка сүрүнүгэн 40 саастарын аастыт олус уойар дьон хаптараллар. Сахарнай диабет бу көрүнэ утумунан бэриллиэн сөп. Ыарыы сайдар куттылыынан уойуу, олорор сири уларытыы (ордук үгэс буолбут олоҕу арҕаатты дойдулар укулаатта-рыгар уларытыы), чугас аймахтарын ыалдьаллара, аҕыйахтык хамсаныы, диета уратыта (түргэнник, чэпчэкитик иҥэр углеводтары аһара туһаныы уонна клетчатка аҕыйаҕа), артериальнай гипертония, сааһырыы, стресс буолаллар.

1-кы типтээх сахарнай диабетынан кыра уонна обуруу оҕолор, 30-гар диэри саастаах эдэр дьон ыалдьаллар. Үксүгэр оҕолор вирустаах инфекциялан эмсэҕэлэбиттэрин кэнниттэн (көрь, краснуха, эпидемическэй паротит) сыыстараллар.

Ыарыһахтар, аан бастаан, айахтара куурар, утаппаллар, ол иһин элбэх уулу иҥэллэр, чаастатык иистиллэр, тириилтэрэ кыһыйыан сөп, эттэрэ баанырыан сөп, артериальнай давлениялара үрдүүр, сүрэхтэрэ ыарытыйыан сөп, 2-с типтээх саахарнайдаахтар ыйааһыннара үрдүүр, уойаллар, сүһүохтэрэ ыалдьаллар. Сахарнай диабет саамай чаастатык костор симптомнара: чаастатык иистээһин, утаппыы, түргэнник сылайаллар, 1 типтээхтэр ыйааһыннара түһүөн сөп, 2 типтээхтэр уойаллар, сороҕор истэрэ ыалдьыан сөп, сүрэхтэрэ кобор, хотуолууллар, утуйуохтарын баҕараллар, күүстэрэ-уохтара эстэр.

1 типтээх сахарнай диабеттаахтарга ыарыы сыгыытык киирэр уонна сыыстарыыллаах буолар. Ыарыы бэргээтэҕинэ, комаҕа киирэллэр. Сыыстардахтарына, организм бары системэлэрэ уонна уорганнара (сүрэх, тымырдар, бүөр, быар, уос, ньөрбө киин системэлэрэ, атах улуугаҕа) сүһүрүллэр уонна эчэйэллэр.

Сахарнай диабетынан ыалдьар дьон үс ыйга бириэ лабораторияҕа тиийэн анализтарын туттарыахтарын наада: саахарга, холестериннэ, 6 ыйга бириэ гликированнай гемоглобины (HBA1c). Доруобай киһи хаанынан аччык эрдэҕинэ саахара 3,5 – 5,5 ммоль/л, онтон HBA1c - 6-6,5 % буолаччы, иистэригэр саахар суох буолуохтаах. Ыарыһахтар аһыык кэнниттэн, 2 чаас буолан баран, эмиэ хайаан да саахардарын кэмнэхтээктэр: ол кэмнэ саахардарын таһыма 7,8 - 8,0 ммоль/л үрдүө суохтаах.

Маннык ыарыһахтар 9 нүөмэрдээх эмтээх остуолу тутуһуохтаахтар, күннэ 5-6 төгүл уонна бириэ кэмнэ аһыахтаахтар. Кэмиттэн-кэмиттэн аһаабатан, сыалаах аһылыкты элбэхтик сиирэн, эт-хаан өттүнэн эрчиллибэтэн тутулуктаах. Онуоха күннэ 5-6 төгүл аһаныллыахтаах (бүтэһигин 20-21 чааска, утуйуон 2 чаас иннинэ). 2-ис типтээх сахарнай диабетынан ыалдьар ыарыһахтар эмтиир дистаны (9-с остуол), сөптөөх хамсаныыны кытаанахтык тутуһаллара ирдэниллэр. Аһаан баран, хамсаныахха-имсэниэххэ, сүрэхтымыр турута үчүгэй буоллаҕына, кыратык сүүрүүххэ да сөп. Ордук харбааһын, ороҕо быычыгнарын сайыннарыы суоттаахтар.

Сахарнай диабетынан ыалдьар ыарыһахтарга эмтээх дистатан ураты саахары түһэрэр анныы эмтэри аньахха наада, холобура, сана инсулин препараттарын (лантус, детемир, новорапид, апидра, хумалог), эбэтэр саахары аҕыйатар сана препараттары (амарил, амарил М, галвус, галвус мет, форсига уоллаэмтэр анаалаллар.

Аан бастаан сахарнай диабетынан ыалдьыбыт дьоннго эндокринолог быраас сүбэлэрэ:

1. Ыарыйдар эрэ,аан бастаан, ыарыһах олорор сиригэр баар поликлиникаҕа, врачебнай амбулаторияҕа, фельдшерскэй-акушерскай пуунта тиийэн эндокринолог; эбэтэр терапевт бырааска кордорор уонна диспансернай учуокка турар.

2. Эндокринолог быраас анаабыт эмтээх дистатын, саахар түһэрэр эмин күн аайы котуллуккэ, кэмиттэн кэмигэр иҥэр, эбэтэр инсулин укуолун оногостор.

3. Хайаан да «Сахарнай диабет оскуолатыгар» үөрэнэр уонна ыарыһах бэйэни кэтээн көрүнэр дневнигын толорор, холобура, ол оскуолаҕа глюкометрынан (саахар кээмэйдиир приборунан) сатаан туһанарга үөрэтэллэр.

4. Күн аайы саахарын үстэ, эбэтэр бириэ бэрэбиэркэлэниэхтээх уонна ол түмүгүн дневнигэр суруйан иҥиэхтээх. Оччоҕуна бырааһа эмтиириэр улахан комо буолар.

5. Маны таһынан ыарыһах киһи күн аайы этин-хаанын эрчийиэхтээх, 30-40 мүнүүтэ устата хаамыахтаах. Кыайар буоллаҕына, түргэнэҕэ иккитэ-үстэ бассейнтаа сылдьыахтаах, онно 45 мүнүүтэ устата харбыахтаах.

6. Сыл аайы биирдэ харах бырааһыгар, ньөрбө бырааһыгар көрдөрүохтээх, эндокринолог бырааска сылга 4-тэ көрдөрүохтээх, оччоҕуна эрэ киһи ыарыыта этэҥэр-хаанынан содула суох буолуо, ыарыһах туруга лаппа туһэсуо, доруобай дьоннон атына диэн – күннэ биирдэ-иккитэ саахар түһэрэр эми иҥэр.

7. Сахарнай диабетынан ыалдьар дьон үөрэнэллэр, идэлэриэн үлэлиллэр, ыал буоллаллар, оҕолоноллор.

Ити курдук, сахарнай диабеттаах ыарыһахтар куруук кэтээн көрүүгэ уонна эмтэниигэ наадыйаллар. Онуоха киниитэр квартал аайы олорор сирдэриэн эндокринолог-бырааска консультацияҕа кэлиэхтээхтэр. Үчүгэйдик эмтэнэхтэриэ, бу ыарыы содула кыра буолар уонна үчүгэйдик эмтэниилэр.

В.И. ГАГАРИН,
Дьокуускайдааҕы медицинскэй колледж методиһа, Дьокуускай куорат «Надежда» Медицинэ киниин үрдүк категориялаах эндокринолог-бырааһа, м.н.к., РАЕ профессора.

РАК ЛЕГКИХ

Под раком легких понимают злокачественную эпителиальную опухоль. Формы заболевания отличаются распространением метастаз, склонностью к возобновлению проявлений болезни на ранней стадии и общеклиническим многообразием.

Чаще всего первые симптомы рака легких не вызывают у больных тревоги, они не отличаются характерностью. К ним можно отнести:

- неспецифический кашель;
- усталость;
- понижение аппетита;
- резкое снижение массы тела;
- на более запущенных стадиях «подключается» кашель с кровяными прожилками, одышка;
- когда метастазы достигают органов и тканей, наблюдается болевой синдром.

Можно сказать, что наличие каких-либо определяющих признаков рака практически отсутствует, то есть диагностировать болезнь, отследив первые признаки рака легких практически невозможно. Обосновано это тем, что легкие полностью лишены нервных окончаний и достаточно наличия 26% здоровой ткани легких, чтобы обеспечить организм нужным количеством кислорода. Рост опухоли длится не один год — это долгий процесс, который может затянуться до десяти лет.

В зависимости от вида клеток опухоли - различают 2 разновидности рака легкого:

- Немелкоклеточный рак легкого.
- Мелкоклеточный рак легкого.

Также различают по стадиям:

- I стадия — опухоль до 3 см в наибольшем измерении, расположена в одном сегменте лёгкого или в пределах сегментарного бронха. Метастазов нет.
- II стадия — опухоль до 6 см в наибольшем измерении, расположена в одном сегменте лёгкого или в пределах сегментарного бронха. Наблюдаются единичные метастазы в пульмональных и бронхопульмональных лимфатических узлах.
- III стадия — опухоль больше 6 см с переходом на соседнюю долю лёгкого или прорастанием соседнего бронха или главного бронха. Метастазы обнаруживаются в бифуркационных, трахеобронхиальных, паратрахеальных лимфатических узлах.
- IV стадия — опухоль выходит за пределы лёгкого с распространением на соседние органы и обширными местными и отдалёнными метастазами, присоединяется плеврит и/или перикардит.

Для выявления рака легкого необходимо провести:

1. Врачебный осмотр
2. Общий клинический и биохимический анализы крови
3. Бронхоскопию
4. Биопсия (хирургическое удаление) образца опухоли с его последующим морфологическим и иммунологическим исследованием
5. Лучевая диагностика (ФЛГ, Рентген грудной клетки).
6. Дополнительные методы исследования позволяют уточнить ряд особенностей опухоли. К ним относятся иммунофенотипирование методом проточной цитометрии, цитогенетические и молекулярно-генетические исследования

Лечение рака легких

На первых стадиях излечить онкологию легких все-таки возможно.

Разные врачи по-разному рекомендуют лечить различные стадии болезни. Это значит, что очень сложно подобрать наиболее подходящий. Основные виды лечения рака легких:

- Хирургическое вмешательство
- Лучевая терапия
- Химиотерапия при раке легких
- Паллиативное лечение

Профилактика рака легкого:

Учитывая всю серьезность прогнозов при выявлении рака легкого, необходимо помнить о простейших, но весьма эффективных мерах профилактики рака легкого:

- Наиболее эффективно снижает риск заболевания отказ от курения. Считается, что 10 лет без курения возвращают риск бывших курильщиков на минимальную отметку.
- Борьба с радоном помещений за счет некоторых не очень сложных, но эффективных мер – это регулярное сквозное проветривание комнаты, регулярная влажная уборка, оклейка стен и железобетонных перекрытий обоями (или покраска), герметичный бетонный цоколь здания и т.д.
- Отказ от контакта с асбестовой пылью, тяжелыми металлами (особенно на производстве);
- Правильное питание. Считается, что достаточное потребление природных антиоксидантов (провитамина А, витамина С и Е), содержащихся в зелени, фруктах и овощах, снижает риск рака легкого.

А.Е ЗАХАРОВ,
врач онколог-хирург Чурапчинской ЦРБ, МОО "Харыскат".

Санаабын этэбин

ХАЙЫҺАРГА БАСТЫҢНАР ЭТИБИТ

Сүрбүлгэн тахса сылларыгта чурапчылар хайыһарга ороспуубулуксэр бастыннар кэккэлэриигэр сылдьыбыттыт. Ырыынак сокуона киирэриитэ, оҕолор да, нэһилиэнньэ да хайыһарынан дьарыктанара лаппа аччаан.

Оскуолаларга үөрэх программатыттан тэбэ да үйэлэр иликтэн ыйын учууталлар, тэрээһиннэр ыраахтыларын уонна инвентарь сыанна ыраахтыларын, уруоктары тохтоппуттара ыраатта. Сылларга ыытыллар оҕолор уонна нэһилиэктэр икки арыллыларыгар күрэхтэһиилэргэ сын буоллаллар да, хайыһарынан дьарыктаныы суоҕа лаппа кэстэр, дьон эрэйи кэриллэр, борилиибит дистанциялары нэһиилэ хааман түмүктүүр кыттаачылар элбэхтэр.

Улууспутугар хайыһар сайдарын түбүтар бириэмиитэн ыалдьар дьон биллэр да, барыа саҥыран туораталаан эрэллэр. Эгэр эрчимнэх, ыарыт тренериэр суохтар. Бир үксүн, эгэр өтө хамнаҥа кырдьыгын үлэлэбэттэр. ДЮСШ тренерэ ыйга 14 тыһыынча хамнастаах. Маннык хамнаҥынан хайыһары хайдах сайыннарыахпыт?... Эппитим курдук, хайыһар тэрээһиннэ, анал таҥаҥа-саба эбэҕэссэн, атын спорт көрүүлэриттэн уратыгас. Үнхарыа суох диэбиэн оскуолаларга хайыһары атыыласпыттар. Онно эбии «сэҥыһар наада» диир фирмэлэр суоҕа чуолкай. Куорат маҕазыыннарыгар боростуой пластик хайыһар дэгэйдэ. Бэчэнэтпа, хайыһар, хаалык сыанта, быһа холоон, 5 тыһыынча буолуон сөп.

Хайдах гынан сайыннарабыт? Бастаан туран, маассабай буолуон наада. Ол иннитэн физкультуура уруоктара хайаан да күүн, саас ыытыллыахтаахтар. Оҕо дорообуйдара иннинэ куоттэ тутулуоктаах, оҕо сылаас комнэ сибиэһэй салгыттан сылдьыахтаах, сүүрүүктээх, хайыһардыахтаах, оонньуоктаах. Хас биирдии оскуола хайыһары эрдэттэн бэлэмниир, үп көрөн атыылаһыан наада. Тереппуттэр оҕолоругар эмиэ атыылаһыахтара наада, тереппут кыһаллар буоллаҕына, оҕо дьарыктанарыгар эбиэҥэ. Арааһа планнаат, суотабай, компьютер оҕо дорообуйдарыгар оскуулун барыа билиллибит. Ол иннигэр спортивнай инвентарь ылан, иннигэ оҕону сайыннарар бэлэм ордук.

Иккиэйэн, тренер хамнаҥын үрдэтэн, хайыһар спорт быыһыттыын сайдарыгар болҕомто уурулуоктаах. Талаан маассабастан тахсар. Оҕолору сүүмэрдэн эрчийэргэ таҥаннаах оҕолор кэстэн кэлиэхтэрэ. Хайыһар тренерин үлэтэ оҥуобай уратыгас атын көрүүлэрдээҕэр. Күүн, саас сылааска дьарык буоллар, ахсыннары, тохсуннуу ыйдарга хайыһар бириэмэ тымныыбыттыгар табыллыбат, онон сылаас сирдэргэ оборга баран эрчиллэриигэр үп-харчы наада. Үрдүк кылаастаах хайыһардыыны иитэр иннитэн эрдэттэн бэлэмнээн, сүүмэрдэммит састаап соҕуруу баран эрчиллэриигэ сылгага үп көрөн тэрийиэхтээх. Сайынын лаҕыр тэриллэн, оҕо анал дьарыгы барыахтаах, үөрэх салаатага болҕомтоҕо ылан, быйыытыттан саҕалаан, хайыһардыыт оҕолору ханна, ханнык лаҕыыра мунньан ыытары билиннэриэхтэн сыыһыннан тэриниэхэ диэн этиитэбин.

Сыл аайы ыытылар ороспуубулуо чемпионнаттар, Федерация кубоктарыгар кэккэлэстүк кыттыахпытын наада. Онтук кыттыыта суох сайдыы барбат.

Аастыыт саас ороспуубулуо спартакиадаҕытыгар улууспут миэстэлэриттэн тэрүөтэ системалаах үтө суоҕуттан, барыа кыһыннты көрүүтэ үтө молтоҕуттан таҕыста. Билиннэ турутунан, бу көрүүлэргэ балаҥыанна молтох, аны үс сылынан спартакиада буолуоҕа, хайдах балаҥнэнэн тиийэрбит бойобиттэн тутулуктаах.

Тохсуннуулуй 15 күнүгэр улуус спордун комитиэтигэр хайыһар федерацията ыытыллыах мунньах буолбута. Мунньах сүрүн сыала-соруга – хайыһары сайыннарыы, маассабаһын үрдэтии, сүүмэрдэммит састаабы тэрийии. Ол гынан баран үп суоҕунан, оборга барыы, көрүхэйиилэргэ кыттыы уустук буолбут. Алтаардас спонсорстванан, федерация комитуттан сайдар уустук буолуо. Билиннэ турукпутунан, үчүгэй хайыһардыыны иитиэхтэрин баҕарар буоллахпытына анал үбүтүөхтэрин көрөн бэлэмнэхпэт наада.

И. ИГНАТЬЕВ, Алтынаадыы спортивнай оскуола филиалын хайыһарга тренера.

БИЛЛЭРИИЛЭР / ОБЪЯВЛЕНИЯ

В связи с утерей свидетельства об обучении на права, выданное на имя Ноговицыной Любовь Сапаровны, считать недействительным.

Чурапчы нэһилиэгин олохтоохо, СӨ государственнай бэнэрэ эмэгэ сылгыта туйгуна, бэнэрэй сылгыта туйгуна

ЯКОВЛЕВ Василий Иванович

үйэн ыраахтан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кэргэнэ, "Мичиг" үйэлээн сибиэһэйдэр, Чурапчы улууҥун депутаттар Мариинна Николаевна Яковлевна, оҕолоругар, биирэ төрөөбүттэриэр, барыа чугас аймахтарыгар дириҥ куттаммытын тиэрдэбит:

Чурапчы нэһилиэгин дьаһалтата, депутаттарын сүбэтэ.

Таптыыр ийэлэр, эбэлэр

КСЕНОФОНТОВА Альбина Семеновна

үйэн ыраахтан ыарыыттан олохтон туораабытынан, "Петровскай" түөлбэ салайааччылар Оксана Ивановна Тимофеевна, кэргэнэ, оҕолоругар дириҥ куттаммытын тиэрдэбит:

Чурапчы нэһилиэгин дьаһалтата.

Куттаммыттарын тиэрдэллэр:

- Күүлү кийиитэ Ксенофонтова Альбина Семеновна үйэн ыраахтан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кэргэнэ Иван Прокопьевич, оҕолоругар, сиэнэриэр Владимировтар, Дьячковскайдар, Селиверстовтар, Олесовтар, Доктуровтар, Христофоровтар.

- Эмиэгэн улууҥуттан тоҕоостоох бэс оҕо таптыыр ийэтэ, эбэх сиэн эбэтэ Ксенофонтова Альбина Семеновна үйэн ыраахтан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кийиитэриэр Анастасия Ивановна Поповна Мыҥаҕайыттан Константин Семеновичтан уонна кини оҕолоро, кийиитэрэ, күүгүөтэрэ, сиэнэриэр.

- Таптыыр ийэтэ Ксенофонтова Альбина Семеновна ыраахтан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кыһыгар Татьяна Ивановна Владимировна И.М. Пашков аатынан Чурапчы орто оскуолатын коллектива.

Кэриэстэбил

АҒАБЫТ ТУҺУНАН ИСТИҢ ТЫЛЫНАН

Таптыыр кэргэним, аҕабыт, эбэбит Чурапчы улууҥун Мугудай нэһилиэгин олохтоохо **Оконешников Иван Егорович** олунньу 3 күнүгэр бириҥи кэккэбитигэр туораабыта бир сыла буолла. Күлүү кийиитин, бириҥи дьиэ кэргэн туллар туталыын, ыраахан ыарыы аҥаара дойдуга ылан барыаҕыттан, кинини саныабатах-аҕыйах, суоттабатах кумуут суок.

Аҕабыт 1947 с. алтынньы 14 күнүгэр Мугудай нэһилиэгэр, Аччыгый Хаптарыа Боро диэн кылыб үрдүгэр турар балаҕанна төрөөбүтэ. Евдокия Федоровна, Егор Игнатьевич дьиэ кэргэнэриэр 6-с оҕонон күн сирин көрбүтэ 1956 с. 1-ны кылаастан 9-сылыгыса диэри Мугудай орто оскуолатыгар үөрэммитэ. 1966 с. Дириҥ орто оскуолатын бүтэрбитэ. Аҕабыт кыра эрдэҕиттэн бастыҥ үөрэнээччи, пионер, комсомол, общественник этэ. Үчүгэйдик уруйуйдуура, уҥнара. Эрдэхтэ таптыыр, көрсүө-сэмэй уол холобурга сылдьара. 1966 с. Сэбиэскай Армия кэккэтигэр ыытыллан, Красноярскай күрүөхэ ракетнай часка сулуустаабыта. Ийэ дойдутугар ыытык нэһилиэктик толорбута. Төрөөбүт дойдутугар эрчимнэх кэлэн, комбайнер комсомольскэй-чүтүнэн, суоллаарынан, таҥаҕас таҥыытыгар, о.д.а. аҥаас үлэлэрэ үлэлэбитэ. Тиэхиникэҕэ сыстаҕас, күүстээхтэх, хаанык да үлэлэтэн чаҕыйан турбат этэ.

1970 с. Дьокуускайга суоллар идэтигэр үөрэнэн, өр сылларга Мугудай нэһилиэгэр тиэхиникэ аҥаас көрүүлэригэр суоллаабыта. Идэтигэр чаҥы бэриниилээх, сылдьыбат сыыдаҕыныгар үлэлэтэн биллибитэ. «Коммунистическай үлэ ударника» бэлиэнэн наҕараадаламмыта.

Москуотаҕы художественнай училищеҕа кэлэн үөрэммитэ. Ол эрэзэрэ, үлэҕэ үтүрүйэрэ, үөрэҕин 2-с курсуттан тохтоппута.

1976 с. сэлиэбиэт сэмэтэлэриэн тальыллан, нэһилиэгэр бир сылыка 4 сыл устата үлэлэбитэ. Үлэлэбит кэмэриэр ороҕуонна бастаан миэстэтэн түстэ этиэхэ. «Социалистическай куоталаҥы кыайыылаҕынан» аатланаллар, Кыһыл Знамяны хас да төгүл ылбыттара.

Мин көрсүөмэ диэн Ванялыын оҕо саастыт биирэ аастыта. Биирэ үөрэн сылык кэлэн гарыгар үкэммитэ. Истиг дьоҕорлоҥуубут таптаата кубулуйан, 1980 с. ыал буолбуттыт.

Иван Егорович мин дьиэмэр, эбэх оҕолоох Александра Павловна, Фома Софронович Хоютаановтар дьиэ кэргэттэриэр күүгүт оҕо буолан боруоктарын аҕыйаҕыттан ыла, майыта кэнэгүнэн, сымнаҕаһынан тереппут оҕолуу мааныланан, оҕолоо-уруута үтүө сыҥыаныгар кэрэхсэнэллэр. «Күүгүт Баннай», «Убай Баннай» диэн таптаатах аатынан, оруу уоҕо кэрэҕэр күүлү күүгүүлэх кэнэгэриэн буолбута. 1982 с. Мугудайга дьиэ туттан, кыыстаах уол оҕоломмуттут. Иккиэн үлэлэн-хамсан дьиэлээх-оҕуох оҥорбуттут. Иэ кэмэн 1988 с. диэри "Бензовоз" машинаҕа үлэлэбитэ. Толоон, Чыаллара, Толой, Маралдай нэһилиэктэрин бензиннэрэн хаанчылыара. Кыһыннары, сайыннары, хаанык да күнэн-дьылтан иэлибэҕэ, Бастаах күнэ иэстэ кырыыра. Олох эрэ турат айаннаара. Бастаан, Чыаллараҥа, онтон эбэтэрэ кэнэ Мугудайга бензин аҕалара.

1988 с. Мугудай орто оскуолатыгар уруйуй, үлэ, черчение учууталынан үлэҕэ киирбитэ. Оҕо аймах, тапкуйдуур, оторон таҥаарар дьиэҥэрэ сайыннарар сыалларах ыытыллыбыт улуус үлэҕэ учууталларын уйуйар мастардарын семинарыгар «Пенопластан, муустан кыыллары кыйан оторуу» диэн уруока учууталлар хаанын көрсөсөбиллэриэн, үөрэх управлениетын үрдүк мастаын ылыыта. 1998 сүрдүк категориялаах курдуоҕ салайааччылыынан аттаммыта. Кини учууталынан 2007 с. диэри үлэлэбитэ. Тарбаҕар таптыыр маастарга, оҕо кутун тутуут аҕыйаҕатын аналлаах учууталга Саха Өрөспүүбүлүөпүн үөрэҕириитин министиэристибэтин аттестационнай комиссиятынан «Педагог мастер-умнаах» сибиэтэнистибэнэн тутарбыта. Сайын аайы оҕону үлэҕэ ылыныы, сылыгыаллаарын тэрийиигэ (ЛТО) коллегаларын кытта утуннаах үлэни-хамнаҥы тэрийэрэ.

Үөрэхтэһиэн эйэлэриэр үлэлэбит кэмэриэр таҥарыылаах үлэни ыытыыга үүнэр колуонни ылыныгэ уонна үөрэнээччэ сиэтиилэриэн ыйын үтүө эйэх улуус уонна ороспүүбүлүө бочуоттаах грамоталарынан, мастал сурукталарынан наҕараадаламмыта.

Өрөспүүбүлүкэтээҕи «Мин Сахам сирэ – 21 үйэҕэ» программа чэрчитинэн үөрэх үлэлиитэрэ оторор уонсай дьиэлэрэ, сиэнэ саала, оскуола остолобуойа, Мугудай нэһилиэгин дьоҕуннаах дьонун үйэлиэр Бочуот скэбэ, кыраныыссаҕа нэһилиэк мотуомна тутулуубуттара. Оҕуоха бириҥи аҕабыт уҥаравбат кыһаныгын ууран, барыа тутуулары тэлгэ тэрийсибитин нэһилиэк олохтоохторо урдуктук сыаналыыллар. Күлүү кийиитэ Иван Егорович дьоҕуннаах үлэҕэ-хамнаҥа сыаналаан, «Мугудай нэһилиэгин сайыныгар кыаллыын иэнэ» бочуоттан наҕараадаламмыгынан, бириҥи үөрбүт; аспыыбыт уонна кэлэн туттыбыт.

Аҕабыт тоҕо да кылгас олоҕу олорор, кэнэ буолан сиргэ торообутаныгар чистэхтиктэрэн, дьиэлээх оҕоҕу олорон аастта. Кыыстаах уол оҕолоохо, сиэн оҕо миниэнэ сыыһын биэрэ, эйэлээх дьиэлэрэ күүгүүк сиэнэ, дьоҕун дьиэлэрэ аҕыйаҕыгар үөрүүгүн биэрэ, үйэтэҕэ олорон, аатын аатыан барда.

Таптыыр кэргэним, аҕабыт, эбэбит Иван Егорович сырдык моссуоҕо бириҥи ойбүүгэр-саныабатыгар хурдук тыыннах буолуоҥ. Кини олорбут сырдык, үтүө, дириҥ ис хоһоонноох олоҕо бириҥэ оҕолоругар, сиэнэриэр үтүө холобурдаах буолуоҥ.

Кэргэнэ, оҕолоро, сиэнэриэр.

Сылаг нэһилиэгин бочуоттаах олохтоохо, педагогическай үлэ бэтэрээнэ, меценат

ПОСЕЛЬСКАЯ Мария Семеновна

бу дьыл, тохсуннуу 31 күнүгэр 79 саастыгар ыраахтан ыарыыттан олохтон туораабытын, курдуйан туран иэнэ ороботт.

Оҕолоро, күүгүөтэ, кийиитэрэ, сиэнэриэр, мас сиэнэ, бэлэхтэнэ, биэтэ.

Куттаммыттарын тиэрдэллэр:

- Сылаг нэһилиэгин бочуоттаах олохтоохо, педагогическай үлэ бэтэрээнэ, сэрии сылларын оҕото Поселькая Мария Семеновна ыраахтан ыарыыттан олохтон туораабытынан, оҕолоругар, кийиитэр дьиэ кэргэттэриэр, сиэнэриэр, барыа чугас дьонуттар Сылаг нэһилиэгин дьаһалтата, кыраныыстар сибиэтэрэ.

- Сылаг нэһилиэгин бочуоттаах олохтоохо, педагогическай үлэ бэтэрээнэ, профессор Г.П. Башарин аатынан Сылаг орто оскуолатын мотуомна Поселькая Мария Семеновна ыраахтан ыарыыттан олохтон туораабытынан, оҕолоругар, сиэнэриэр, барыа аймахтарыгар Сылаг орто оскуолатын коллектива.

- Күлүү таптыыр ийэтэ Поселькая Мария Семеновна ыраахтан ыарыыттан олохтон туораабытынан, уолуттар, биирэ төрөөбүттэр Гоновка, чугас аймахтарыгар Сылаг оскуолатын 24-с выпуска.

- Сылаг нэһилиэгин бочуоттаах олохтоохо, педагогическай үлэ бэтэрээнэ, профессор Г.П. Башарин аатынан Сылаг орто оскуолатын мотуомна, таптыыр ийэтэрэ Поселькая Мария Семеновна ыраахтан ыарыыттан олохтон туораабытынан, биирэ төрөөбүт доҕоттоордар Гавриил Егорович Поселькайдар, кини биирэ төрөөбүтэриэр, оҕолоругар, сиэнэриэр Сылаг орто оскуолатын 1986 сылгыаҕа бүтэрбит выпуск.

- Ыҥыктыыр бастыҥаалаарга, үтүө сиэнэлаах күлүү кийиитэрэ Поселькая Мария Семеновна ыраахтан ыарыыттан олохтон туораабытынан, уолуттар, биирэ төрөөбүт доҕоттоордар Бүөкөөҕэ, оҕолоругар, сиэнэриэр, аймахтарыгар Сылаг орто оскуолатын 1983 сылгыаҕа ыытыллан, интернаттаах оторбут кыргыттара.

- Сылаг нэһилиэгин олохтоохо, педагогическай үлэ бэтэрээнэ, таптыыр ийэтэ, эбэлэрэ, Поселькая Мария Семеновна ыраахтан ыарыыттан олохтон туораабытынан, оҕолоругар, сиэнэриэр, чугас аймахтарыгар Сылаг ороҕ сылларга интернаттаах биирэ үлэлэбит дьоҥнэрэ.

Кылаабынай редактор – **А.А. ЗАХАРОВ.**
Эдиэтиэрдэр сэкиэтэрэ, сурук отдела – **А.Н. ЗАХАРОВА.**
Экономика, тыа хаһаайыстыбатын отдела – **А.М. СЛЕПЦОВ.**
Корреспондеттэр – **О.В. ЖИРКОВА, С.А. ЖЕНДРИНСКЭЙ.**
Таптаачы – **Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.**
Бэчээтчиттэр – **С.А. ПАВЛОВ, Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.**

Тэрийэн таһаараачылар: СР Правительствата, Чурапчы улууҥун "Саҥа олох" редакционнай-издательскай холбоҕуор автономнай учреждение. Российскай Федерация Роскомнадзор СР управлениетыгар 2012 с. кулун тутар 15 күнүгэр регистрацияламмыт нүөмэрэ – **ПИ №14-0238.**

ААДЫРЫСПЫТ: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". **Телефоннарбыт:** редактор – 41-332, отделлар – 41-265, 41-358. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru

Бэчээккэ сакаас: № 12 (11322). **Кэмэйэ:** 1.5 бэч. лист. Тираж 1648. **Хаһыат сыаната:** 10 солк.

Саҥа олох

Автордуур эмиэ сонун ренаҥнаах нэһилиэктэр кэлэллэрин үөрэтэбит. Суруллаллар чолоолорун, ыытыллыахтарын эмиэ бэлэмниэхтэрэ.

Хаһыат бэчээккэ бэриллэр графика: 16 ч 00 м. Бэчээккэ бэрилиннэ: 16 ч 00 м. "Саҥа олох" редакционнай-издательскай холбоҕунка 4.02.2017 с. офсетка бэчээттэнэ.
Ааадырыыта: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". Индекс: 54907. Хаһыат надиалэрэ устэ: оптуорунньукка, чэллиэргэ уонна субуотаҕа таксар.